

Prof. dr hab. Czesław Zając

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstwa

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Bożeny Dancewicz

pt.: „**Zachowania etyczne w przedsiębiorstwach międzynarodowych a społeczna odpowiedzialność biznesu**”, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Małgorzaty Rozkwitalskiej, prof. WSB w Gdańsku

I. Ogólna charakterystyka rozprawy

W swojej dysertacji doktorskiej pod wyżej wymienionym tytułem, mgr Bożena Dancewicz zajęła się zagadnieniem zachowań etycznych w przedsiębiorstwach międzynarodowych, rozpatrywanych w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu. To interesujące poznawczo zagadnienie, rozpatrywane jako przedmiot badań, jest złożona i trudne do eksploracji. Jest ono zarazem ważne dla praktyki i teorii zarządzania oraz teorii ekonomii.

Dlatego prawdziwe i słuszne są, moim zdaniem, stwierdzenia Autorki, wyrażone we Wstępie, że „przegląd dotychczasowych badań w zakresie CSR w kontekście przedsiębiorstw międzynarodowych (MNCs) wykazuje, że mimo wzrastającego zainteresowania tą problematyką większość prac dotyczy państw bogatych oraz społeczeństw rozwiniętych obywatelsko. Ponadto brakuje studiów kładących podwaliny pod tworzenie teorii mogących mieć zastosowanie w naukach o zarządzaniu, w szczególności w obszarze etyki biznesu i odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw, uwzględniających kontekst międzykulturowy oraz analizy czynników określających skłonność MNCs do realizowania założeń CSR. Konieczne jest też zbadanie relacji między deklaratywnością polityki CSR w MNCS a faktycznym działaniem, dzięki czemu możliwa jest ocena rzeczywistej wartości kodeksów etycznych przedsiębiorstw, a tym samym ich wiarygodności. Dotychczas rozbieżności

w tym zakresie dostrzegane są głównie w sytuacji, gdy odkrywane są nieprawidłowości nagłaśniane przez media. Zbadanie wreszcie wzajemnego wpływu pracowników i przedsiębiorstwa na tworzenie oraz realizowanie norm etycznych może mieć znaczenie w dalszym rozwijaniu strategii CSR w MNCs” (s. 6). (...) Mgr Bożena Dancewicz trafnie dostrzega również, że „wypełnienie luk badawczych w zakresie czynników wpływających na politykę CSR przyczyni się do lepszego rozumienia istoty odpowiedzialności społecznej wśród MNCs” (s. 7). Doktorantka, według mojej oceny, dokonała trafnego wyboru przedmiotu badań oraz problematyki rozprawy.

Praca składa się z 310 stron tekstu. Obejmuje ona wstęp, 5 rozdziałów, zakończenie, bibliografię i spisy: rysunków oraz tabel. Wzbogacona została 24 rysunkami i 102 tabelami.

Wykorzystana bibliografia obejmuje 402 pozycje, na które składają się: 292 polskie i anglojęzyczne opracowania zwarte – 217 książki i 75 artykułów z czasopism oraz 110 pozycji pochodzących ze źródeł internetowych. Autorka wykorzystwała w pracy wiele aktualnych źródeł bibliograficznych, pochodzących z okresu 2005- 2015.

Ilość i struktura publikacji w językach: polskim i angielskim, na które powołuje się mgr Bożena Dancewicz, moim zdaniem znacznie przekracza, standardy stawiane rozprawom doktorskim w tym zakresie. Można by nimi z powodzeniem obdzielić co najmniej dwie prace doktorskie. Docenić należy wysiłek jaki Doktorantka włożyła w przeprowadzenie rozległych i głębokich studiów nad literaturą przedmiotu.

Kandydatka do stopnia naukowego doktora we wstępie sformułowała główny problem badawczy, 8 szczegółowych problemów badawczych, główny cel poznawczy, cele szczegółowe rozprawy oraz 3 hipotezy. Przedstawiła metodę badawczą wraz z uzasadnieniem jej wyboru oraz układ strukturalny pracy, prezentując syntetycznie zawartość poszczególnych rozdziałów.

Konstrukcja pracy jest logiczna i tworzy podstawę koncepcyjno - metodyczną do zrealizowania postawionych celów rozprawy. Jednak jej bliższe przyjrzenie się budzi zastrzeżenia i refleksje. Dostrzegam w niej bowiem kilka mankamentów, do których zaliczam:

- niepoprawne sformułowanie problemu badawczego –zamiast pytania np. „Jakie determinanty wyznaczają zachowania etyczne przedsiębiorstw międzynarodowych w aspekcie CSR?”, występuje zdanie oznajmujące „Determinanty zachowań etycznych przedsiębiorstw międzynarodowych w aspekcie CSR”, które nie ma waloru hipotetyczności, ani nie posiada ładunku eksploratywności;
- wyodrębnienie przez Doktorantkę 8 szczegółowych problemów badawczych, które de facto są pytaniami badawczymi, mogącymi z powodzeniem zastąpić hipotezy badawcze; wątpliwości budzi także forma tych pytań, 7 spośród to pytania zamknięte, rozpoczynające się od „czy”, co skłania do odpowiedzi zero jedynekowych „tak” lub „nie”, a pytanie nr 3 pozwala uzyskać odpowiedzi pozbawione wymiaru aksjologicznego;
- „płytki badawczo” „główny cel poznawczy”, sformułowany jako „określenie najważniejszych czynników wpływających na zachowania etyczne oraz realizowanie polityki CSR w przedsiębiorstwach międzynarodowych”. (czynniki te są rozpoznane i opisane w literaturze przedmiotu); brak konsekwencji Autorki, która dalej (na s. 8) określa cel poznawczy pracy jako „określenie najważniejszych czynników wpływających na zachowania etyczne oraz realizowanie polityki CSR w przedsiębiorstwach międzynarodowych, z uwzględnieniem aspektu międzykulturowego, w celu wypełnienia luk w dotychczasowych badaniach, a w szczególności: wzajemnego wpływu interesariuszy na zachowania etyczne MNCs, różnicy między deklaratywnością a faktyczną postawą przedsiębiorstwa w zakresie CSR, stworzenie modelu

determinant zachowań etycznych MNCs i ich związku z reputacją” (to stwierdzenie powinno być, moim zdaniem, przez Autorkę uznane jako cel główny rozprawy);

- wątpliwe pod względem charakteru hipotetyczności hipotezy badawcze, spośród których dwie pierwsze są bardziej tezami niż hipotezami.

Recenzowana praca ma charakter teoretyczno – empiryczny. Korespondują z nim: prowadzona przez Autorkę rozprawy jakościowa oraz ilościowa analiza badanego zagadnienia. Wymiar jakościowy rozważań rozprawy nawiązuje do paradygmatu interpretatywno - symbolicznego oraz nurtu krytycznego w naukach o zarządzaniu. Natomiast wymiar ilościowy wpisuje się w nurt systemowo - funkcjonalny. Dlatego jako metodologicznie uzasadnione jest sformułowanie przez mgr Bożenę Dancewicz zarówno hipotez badawczych jak i postawienie pytań badawczych.

Wymienione przez mnie mankamenty w warstwie koncepcyjno-konstrukcyjnej rozprawy, nie stanowią takiej przeszkody, która uniemożliwiłaby Doktorantce zrealizować cel główny i cele szczegółowe, odpowiedzieć na pytania badawcze oraz zweryfikować sformułowane przez Nią hipotezy badawcze.

II. Silne i słabe strony rozprawy

Za wartościowe w recenzowanej pracy uznaję wyniki badań empirycznych, przeprowadzonych przez mgr Bożenę Dancewicz przy wykorzystaniu analizy jakościowej, analizy studiów przypadków (case study analysis), oraz analizy ilościowej, dotyczących problematyki zachowań etycznych przedsiębiorstw międzynarodowych oraz ich polityki zorientowanej na społeczną odpowiedzialność biznesu. Wyniki te są interesujące poznawczo oraz mogą być użyteczne dla praktyki zarządzania. Mogą być również pomocne dla kolejnych badaczy, którzy zdecydują się rozpocząć eksplorację omawianego zagadnienia. Do innych wartościowych elementów opracowania, które według mojej opinii zasługują na pozytywną ocenę, zaliczam:

- uporządkowanie wiedzy czytelnika odnośnie genezy i pojęcia etyki biznesu oraz rozwoju myśli etycznej w ramach teorii organizacji i jej wpływu na te etykę, prezentowanych w kontekście kulturowym; wielowątkowe, wielowymiarowe, kompleksowe przedstawienie koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu, zawarte w rozdziale pierwszym;
- usystematyzowane rozważania odnośnie etyki i społecznej odpowiedzialności biznesu, w przedsiębiorstwach międzynarodowych, (jako wartościowe poglądowo uznaję zestawienia tabelaryczne: na s. 72-73 faz rozwoju przedsiębiorstw międzynarodowych, na s. 79-80 rodzajów strategii takich przedsiębiorstw,), przeprowadzone na bazie studiów nad literaturą przedmiotu, jak również przegląd publikowanych wyników badań poświęconych tej problematyce (rozdział II);
- solidną analizę wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań prospołecznych zachowań przedsiębiorstw międzynarodowych, dokonaną w świetle wybranych koncepcji zarządzania, wspartą rzetelnym dyskursem naukowym i polemiką z poglądami innych autorów, prezentowanymi w bogatej, cytowanej przez Nią literaturze przedmiotu;
- wartościowe dla badaczy omawianego zagadnienia: autorska propozycja zmodyfikowanego modelu zachowań prospołecznych przedsiębiorstw międzynarodowych, przedstawiona syntetycznie w wersji graficznej na s. 271 (rys. 24) (szkoda, że Doktorantka szerzej nie omówiła tego modelu), przedstawione w Zakończeniu implikacje menedżerskie oraz ograniczenia i kierunki dalszych badań eksplorowanej w pracy problematyki .

Do słabszych stron recenzowanego opracowania zaliczam natomiast:

- wskazane wcześniej mankamenty warstwy metodyczno-koncepcyjnej pracy, związane ze sformułowaniem problemu badawczego, celów, hipotez i pytań badawczych;
- „podręcznikowaty” charakter rozważań w niektórych fragmentach pierwszego rozdziału (np. „Teorie organizacji ery industrialnej

a zachowania etyczne”, czy „Modele i kierunki rozwoju koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu”), drugiego rozdziału (np. „Pojęcie, cechy i istota przedsiębiorstwa międzynarodowego”) oraz trzeciego rozdziału pracy (np. definicje kultury organizacyjnej i proces jej kształtowania). W niektórych miejscach rozważań w tych rozdziałach brakuje nawiązania do zasadniczej problematyki rozprawy;

- Niewiele wnoszące do metodyki badań własnych omówienie przedmiotu badań, typu, celów i problemów badawczych występujących w metodologii badań naukowych, dokonane na bazie literatury przedmiotu (s. 170-184 można by, według mnie, pominąć bez uszczerbku dla procedury i metodyki badań własnych).

III. Uwagi szczegółowe o charakterze językowym i redakcyjnym

Praca napisana została w sposób komunikatywny. Jest ona staranna pod względem redakcyjnym. Zamieszczone w tekście tabele i rysunki ułatwiają czytelnikowi jego percepcję. Warto podkreślić, że staranna szata graficzna opracowania, podnosi poziom jego „przyjazności” dla odbiorcy. Pragnę zwrócić również uwagę na poprawność języka. W niektórych miejscach opracowania można dostrzec usterki interpunkcyjne: brak przecinków na stronach: 5 (2 przecinki), 6, 24, 25 (2 przecinki), 30, 48, 72 (2 przecinki), 73 (2 przecinki), 79 (2 przecinki), 86, 88, 89, 91, 93, 135 (2 przecinki), 156, 163, 166, 167, 169 (4 przecinki), 176, 198, 209, 274 (3 przecinki).

Trafiają się także usterki redakcyjne i językowe: na s. 5 jest: „ich globalna ekspansja oraz jej skutki jest obserwowana i badana przez naukowców od kilkudziesięciu lat”, a powinno być: „ich globalna ekspansja oraz jej skutki są obserwowane i badane przez naukowców od kilkudziesięciu lat”; na s. 6 brakuje znaków zapytania (?) w 5 i 8 wierszu od góry; na s 11 w pierwszym wierszu od dołu jest: „bazując na literaturze przedmiotu dotyczącej metodologii badań ...”, a powinno być: „...dotyczącej metodyki badań...”; na s. 20, 26 znajduje się prawie cały pusty wiersz; na s. 24 w 6 wierszu od dołu jest: „Drucknera”,

a powinno być „Druckera”; na s. 26 w 6 wierszu od dołu jest „...wynika to istoty człowieczeństwa”, a powinno być „...wynika to z istoty człowieczeństwa”; na s. 31 na końcu zdania: „Zauważa też potrzebę takiego traktowania pracowników, aby ci realizując cele organizacji, zaspakajali także własne”, należy dodać słowo „cele”. Na s. 34 nie do końca zrozumiałe jest stwierdzenie „współczesna teoria organizacji jest zjawiskiem eklektycznym”?! istnieje wiele współczesnych teorii organizacji, a Autorka nie wyjaśniła, którą teorię ma na myśli. Na s. 37 w 2 wierszu od góry jest: „a osiągnięcie celów organizacji...”, a powinno być: „a osiągnięciem celów organizacji...”; na s. 38 w przedostatnim zdaniu: „rola czynnika ludzkiego wraz z całą jego nieprzewidywalnością i niejednoznacznością, jeszcze bardziej podkreśla perspektywa postmodernistyczna” słowo „rola” powinno być zamienione na słowo „rolę”; na s. 76 w stwierdzeniu „momencie czasu” zbędne jest słowo „czasu”, powyższa uwaga dotyczy także stwierdzenia „okresie czasu” na s. 129. Na s.133 w 5 wierszu od dołu jest: „...zgodna z paradygmatem paradygmatu funkcjonalistyczno-strukturalistycznym...”, a powinno być: „zgodna z paradygmatem funkcjonalistyczno-strukturalistycznym...”; na s. 169 w 11 wierszu od dołu jest: „jest ono oceniane przez otoczenie”, a powinno być: „są one oceniane przez otoczenie”. W kilkudziesięciu miejscach w przypisach bibliograficznych dolnych brakuje spacji między „s.nr strony”, dotyczy to także kilku miejsc w tekście.

IV. Konkluzja

Uwagi krytyczne i polemiczne nie pomniejszają ogólnej pozytywnej oceny pracy. Mgr Bożena Dancewicz samodzielnie rozwiązała problem naukowy, wykazała ogólną wiedzę teoretyczną w obszarze tematycznym rozprawy oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Jej rozprawa może być uznana jako przyczynek badawczy dla teorii i praktyki zarządzania oraz teorii ekonomii. W konkluzji stwierdzam, że rozprawa doktorska autorstwa mgr Bożeny Dancewicz, zatytułowana „Zachowania etyczne w przedsiębiorstwach

międzynarodowych a społeczna odpowiedzialność biznesu” spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim, określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku (art.13.1.). W związku z powyższym wnoszę o jej przyjęcie i stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Bożeny Dancewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 26 styczeń 2016r.

Czesław Zając

